

DNEŠEK VÍRY

Není tomu tak, že by věřící člověk dobré vůle prostě tím, že věří, měl už onu podobu víry, která je mu přiměřená. Ne: podoba víry ve své časovosti je – byť daná milost – přesto současně činem, který na nás klade nároky a v němž můžeme selhat. Může se tedy stát, že víra i tam, kde je, má formu přiměřenou určité době a kultuře, určitému individuu, určité dějinné situaci jen částečně, nedokonale, nebo ji vůbec nemá. Zatímco např. víra snad má uprostřed určité dějinné situace být otevřená, má se vystavit této situaci, nechat se od ní vyzvat a pokládat ji za podnět k vlastnímu růstu, může se ze strachu stát vírou ghetta, vírou úzkostlivého střežení, mrzuté dotčenosti, nadutá nepřístupnosti, svatouškovství, maloměšťácké úzkoprsosti atp. Chybí-li však víře ona nově vyžadovaná podoba, nemá-li věřící odvahu k proměně do nové podoby víry, nechce se pustit opor, jež byly kdysi dobré a teď jsou nesmyslné, protože neúčinné, spojuje-li se s určitou, k zániku odsouzenou mentalitou zašlých časů, jako by tyto časy byly jediným víře přiměřeným klimatem, vytlačuje-li z vědomí danosti, jež patří k mentalitě nové doby – pak je taková víra *více* ohrožena, než kdyby se vystavila proměně své podoby. Je ve svém svědectví nevěrohodná a neúčinná. Je proto velice důležité, abychom si právě dnes, zde a nyní uvědomili, jaká podoba víry se na nás žádá. Neučiníme-li to v teorii a praxi, pak žijeme – proti podstatě křesťanské víry – *podobu* víry, jež: je historicky odsouzená k zániku, a proto vtahuje do svého zániku i víru samotnou, nakolik se lidé vůbec podílejí na vzniku a zániku křesťanského svědectví.

Bratrskost víry

První rys dnešní podoby víry, který zde chceme vyzdvihnout, označme slovem: bratrská. Co se tím míní? Slovo bratrský vypovídá o vztahu: odkazuje jednoho k druhému, totiž k tomu, koho mám vidět jako bratra. Bratrská víra křesťana znamená, že právě kněz se má ve své vlastní víře setkávat s druhým jako s bratrem, že tento vztah, pojatý existenciálně a výslovně, patří k dnešní podobě víry. Tím bratrem je v první řadě laik, pak každý dnešní člověk, i ten, který si myslí, že nevěří, ba i ten, který skutečně nevěří.

Tato vztaženost patří – ať už ji praktikujeme výslovně nebo ne – k podstatě víry samé a především k podstatě víry u kněze. Křesťanská víra má totiž, ať už o tom víme nebo ne, podstatný vztah k církvi, k „množství věřících“, protože je podstatně nasloucháním Boží zvěsti, jíž se Bůh – i když individuálně volá každého jednotlivce – přislubuje celku duchovního stvoření, předpokládá říši a jednotu celého lidstva a vytváří ji, a dosvědčuje se jednotlivci tím, že sděluje svou zvěst druhým a skrze ně. Víra předpokládá společenství a vytváří je: odvaha víry přichází vždy ve svatodušní události, v níž jsou mnozí svorně pospolu; víra je vždy také důvěrou v poslední zkušenost jiných, usvědčení skrze Ducha, který působí v druhém, a zakoušení Ducha, který je dáván jednomu pro druhé.

Takto naznačený podstatný rys víry musí však být výslovným rysem dnešní podoby, víry. Nesmíme se však zaměřovat na všeobecný abstraktní pojem „člověk“, ale na konkrétního bratra zde a nyní, na takového, jaký je dnes, tedy na „bližního“ jako takového.

Nejsme však zvláště my kněží vždy v nebezpečí, že se mlčky, nevysloveně, ale tím účinněji a nevyhladitelněji domníváme, že máme jinou víru než laici v církvi? Nikdy z toho neděláme vědomou teorii. Jistě ne. Ale jsme stále v nebezpečí, že tak budeme *žít*. To je dnes pro skutečnou víru v nás a v lidech církve nebezpečnější a neúnosnější než kdykoli jindy. Jsme Boží zvěstovatelé, hlasatelé jeho tajemství. Jistě. Ale přitom velmi snadno zapomínáme, že jsme především věřící jako všichni ostatní, věřící se vši tou tíží, nejistotou, temnotou, napadnutelností, i s tím, že musíme být získáváni stále znovu. To všechno totiž zahrnuje slovo víra. Stále se chováme jako zemští radové nebo Boží výkonné orgány ve věci řízení světa, nebo se tak pocítujeme. Pokládáme se za Boží experty, nevědomky hájíme *sebe*, zatímco se domníváme hájit církev a Boží dílo spásy. Často jednáme, jako bychom prohlédli Boží plány, jako by nám bylo všechno jasné, zatímco ostatní by udělali dobře, kdyby se drželi odbornějšího poznání nás znalců v božských věcech. Pak je to s námi ovšem tak, že se nepustíme do opravdového rozhovoru s jinými křesťany, že nejsme vážně přesvědčeni o tom, že se můžeme z jejich víry a z jejich nouze víry něčemu naučit.

Dnes však musíme mít bratrskou víru. Tím chci říci: naše víra musí být pokorná. Je pravá teprve tehdy, když není vírou oněch *beati possidentes*, když věří s druhými lidmi, když se musíme postavit do řady těch, kteří věří s námahou a trápením, těch, kteří se ptají, co ta či ona formulace znamená v reálné lidské existenci; s těmi, kdo jsou často zneklidnění mučivým podezřením, že budova víry je jen tradiční nadstavbou, překrývající jinou mentalitu, jež skutečně ovládá prožívání existence, protože „se“ dnes ještě nerado na veřejnosti připouští, z čeho člověk vpravdě žije.

Věřit bratrsky znamená: nic druhému nepředstírat; vydávat svědectví jen o tom, co žijeme v bolesti a modlitbě, nebo co se alespoň pokoušíme žít. Znamená to denně bojovat proti rutině mnoha teologických slov, mnoha morálních receptů, jež jsme se naučili a jež předáváme, často aniž jsme jim skutečně porozuměli. Teologie je dobrá, je pro nás nezbytná a nikdy se jí vlastně dost nenaučíme. Ale jak druhořadé jsou všechny teologické jemnosti proti těm otázkám a těm silám ducha a srdce, vůči nimž a s nimiž se rozhodují poslední otázky víry: A zde nemají kněží žádnou přednost před laiky. Buďme sami před sebou i před „laiky“ tím, čím jsme; těmi, kdo hledají, kdo se ptají, kdo jsou napadáni, naplnění hořkostí, kdo se modlí: „Pane, věřím, pomoz mé nevěře!“ Nepředstírejme pevnou a jasnou víru, když ji nemáme. Nepředstírejme, že pro nás jsou ve světě víry všechny skutečnosti stejně důležité, stejně intenzívně realizovatelné, protože všechno je zjeveno od Boha! Naši bratři laici to nedovedou a my bychom neměli předstírat, že to dovedeme. Ve formálním souhlasu (někdy jen implicitním) s tím, co Bůh zjevil, a co církev učí s absolutní autoritou, si nemůžeme vybírat. Můžeme však a *musíme* v tom, co existenciálně z víry explicitně žijeme a o čem svědčíme, dělat rozdíly co do účasti, aktivity, intenzity svědectví. Věřme jako bratři církve: Důvěrujme, že ani my kněží dnes nepotřebujeme věřit jinak než druzí, kteří jinak nemohou. Věřme bratrsky a spolu nesme dnešní nouzi víry, spolehněme se na osud víry, který Bůh dnešním lidem sesílá! Pak bude naše svědectví věrohodné a může být posilujícím vzorem pro druhé.

Co jsme o bratrské víře jen nějak naznačili, platí i vůči těm, kteří se domnívají, že nevěří, i vůči těm – tyto dvě skupiny nelze jednoznačně rozlišit – kteří skutečně nevěří. Jestliže nás Pán vykoupil tím, že vytrpěl opuštěnost světa, který opustil Bůh, pak musí

být dnešní bratrská víra kněze jakýmsi spoluvytrpěním nouze víry dnešního světa. Jen tehdy jsme žili pravou, vposledku jedinou jistou a od nás požadovanou podobu víry, skutečně jsme věřili, když jsme věřili z naší doby, z jejího duchovního klimatu. Bylo by však směšné a pošetilé se domnívat, že dnešní zdánlivá nebo skutečná ztráta víry, přítomná nouze víry, je způsobena prostě lidskou zlou vůlí.

To všechno má své objektivní důvody: nutný a sám o sobě cenný pluralismus duchovního života, který podle katolické, nefideistické nauky žije z mnoha pramenů, tedy ne jen z vlastního zjevení, a tím s sebou nese pluralitu duchovních poznatků a podnětů, kterou jedinec dnes objektivně už téměř nezvládne a je tedy často subjektivně bez viny. Kromě toho jsou lidé — pokud jde o poslední otázky — dalekosáhle osvobozeni od sociologických vazeb, což je právě pro křesťanskou víru vposledku pozitivum, protože víra neexistuje bez jednoznačné *osobní* svobody a rozhodnutí, jež je duchovně sociologickými vazbami častěji ohroženo než podpořeno, jak tvrdí přívrženci církevně–státních tendencí nebo hrubšího či jemnějšího „*compelle intrare*“. A konečně se stupňuje Boží mimosvětскost, což je dáno hlubokými proměnami dnešního obrazu světa; samo o sobě je to správné a pozitivní. Tyto faktory a mnohé další, směřující týmž směrem, znamenají klima pro takovou možnost víry, jež — i když neospravedlňuje dnešní zdánlivý úpadek víry — ho přesto činí pochopitelným a ukazuje ho nejednou jako zdánlivý: historicky viděno to může být prostě krize růstu víry lidstva, ne však zánik víry.

To však pro nás znamená: my jako dnešní kněží potřebujeme víru bratrskou i vůči svým zdánlivě nevěřícím bratřím. Jak pro ně můžeme být vyslanci evangelia, vzorem víry, jak můžeme spolutrpět jejich nouzi víry a tak jim v Kristu vyprošovat milost víry – když se tváříme, před nimi i před sebou, jako bychom byli jiní než oni: máme povinnost, právo a milost, přicházet ke Kristově víře odtud, kde jsou i oni, odkud přicházejí i oni – z onoho nevyslovitelně velikého světa přírodních věd, který se vyvíjí, ze světa, kde člověk ještě hledá sám sebe, ze světa racionálního plánování a techniky, ze světa střízlivosti, kde se nedějí denně zázraky, z tvrdých pravidel, exaktností, ze světa odbožštěného, kde to, co numinózního zůstalo, se musí zcela nově hledat a zakoušet, ze světa, kde se Boží vláda zdánlivě téměř vždy skrývá za působením světa samého, ze světa, kde i náboženství je v tisíci věcech podrobeno pozemským zákonitostem, ze světa, kde se pomíjivost a tíha smrti zakouší bezprostředněji než blaženost věčného života. Odtud musí vycházet i naše víra. Jsme-li skutečně lidmi dneška, neutíkáme-li svou vírou ve falešném strachu sami před sebou, pak naše víra nesmí tuto dnešní pozemskou situaci zapírat. Dnešní situace musí vstoupit do podoby víry, musí ji učinit střízlivou, protrpěnou, pokornou a skromnou, ochotnou čelit vždy znovu této situaci. Tato víra musí být taková, aby ani tzv. nevěřící nemohl popřít, že tady věří člověk, který je jako on sám, člověk dnešní, jemuž slovo „Bůh“ nejde lehce, natož lehkomyšlně přes rty, který se nedomýšlí jako on sám, který však přesto – nikoli: ne přesto, ale *právě proto* věří. Naše víra se musí tzv. nevěřícím jevit jako víra bratří.

Ale kdyby tomu vždy a všude bylo tak, jak mnohé by na podobě naší víry muselo být jiné. Jiné ne z chytré apologetické taktiky, ale proto, že my sami jsme dospěli k úplně a čistě křesťanské víře, když jsme překonali rysy ne–bratrské víry a vyřadili jsme je z podoby naší víry: falešný tón laciné přesvědčenosti, řeč, jež činí z křesťanské

zvěsti neškodný recept na všechny nouze doby, myšlení, podle něhož jsme my sami nemuseli projít opuštěností naší doby a života, podle něhož všechno víme a všechno jsme prohlédli, jako by křesťanství bylo formulí na průzračný svět a ne imperativem, nesoucím milost, imperativem radikálního odevzdání nepochopitelnému tajemství a nevyslovitelné lásce, v něm skryté. Je správné, když se varuje před nebezpečími a nedorozuměními ve spisech Teilharda de Chardin. Ale bylo by ještě lepší, kdyby se teologové více snažili postavit neporušenou víru na půdu dnešní zkušenosti světa. To vůbec neznamená přijmout bezvýhradně to chápání světa, které nabízí dnešní nekřesťanský svět. Dá se to naprosto spojit s hlubokou proměnou tohoto moderního chápání života. Ale tam, kde má varování před krácením křesťanského poselství onen klerikálně nadřazený tón, naznačující, že vlastně všechno víme, a všechny nové otázky buď narušují dávno získanou jasnost nebo patří prostě do oblasti nábožensky nezajímavých věd – tady ztrácí varování svou skutečnou přesvědčivost.

Kdybychom měli bratrskou víru, vždy a všude, nepodezívali by nás tzv. nevěřící tak snadno, že v podstatě hájíme jen sami sebe, církve, staré pořádky, a ne ty druhé společně s námi, naše bratry, před pádem do propasti zoufalství nebo rezignace. Bože, dej nám bratrskou víru, aby byla před tebou pravá!

Ohroženost víry

Druhý rys dnešní podoby víry, úzce spjatý s předchozím, znamená: nepředpojatě přijmout to, že víra je ohrožena. Co se tím chce říci?

Uvažme nejprve: každá doba má svůj vlastní úkol. Na žádné se neřádá všechno ve stejné míře, každá musí udělat své, tak aby všechny časy dohromady vytvořily jeden jedinečný celek před Bohem. Je sice teologicky správné, že víra, přinejmenším podle pojmů Tridentského koncilu, neznamená pro spásu všechno, ale právě proto tam, kde je víra, to ostatní a celek křesťanství nastupuje jaksí samo sebou a chybí-li toto ostatní, je to symptom toho, že víra jako základ a kořen pravého života před Bohem tu není existenciálně pravá. A proto a v tomto smyslu lze klidně říci: právě víra je dnes úkolem – tím nejvlastnějším úkolem křesťanského života. Všechno ostatní bude pak přidáno. Tam, kde se člověka Boží milostí daří zakusit Boha, nevyslovitelné tajemství, jako toho, kdo se v Kristu a jeho milosti nevyslovitelně a ve smilování přibližuje, tedy zakusit ho v tom, co nazýváme vírou; tam, kde člověk dokáže své bytí otevírat do této nekonečné nedosažitelnosti, kde dobrovolně padá do této nevyslovitelnosti uprostřed svého rozpadajícího se bytí, tam je to víra z milosti Kristovy. Tam, kde taková víra je, tam jsme splnili to charakteristické pro naši dnešní životní situaci, takže můžeme klidně očekávat všechno ostatní: pokání, lásku, prolnutí vin – a sociologičtější, církevnější konkrétnosti této víry nám budou přidány. Je-li však v dějinách ducha a spásy víra tím nejvlastnějším v naší dnešní křesťanské situaci a v našem úkolu, pak se jako křesťané nebudeme divit ani děsit, že je dnes víra ohrožena. Vnější důvody tohoto ohrožení jsme už krátce naznačili a nebudeme je opakovat.

Je však pro nás dnes důležité, že toto ohrožení je podstatným momentem pravé víry – je-li správně pochopena a zvládnuta – situace víry, již se věřící s odvahou a důvěrou smí vystavit, ba má a musí vystavit, má-li jeho víra dosáhnout podoby přiměřené dnešku. Suše a nudně v dogmatice hovoříme o tom, že jistota a pevnost víry nevylučuje možnost pochyb a ztráty, a pocítujeme potom, že takové zjištění nelze

lehce spojit s charakterem víry, jež má být nade vše pevná, jistá a fundamentálně vysoce „dokazatelná“. Pochyby pak pokládáme za naneštěstí danou, krajně nepříjemnou, a politováníhodnou vlastnost víry poutníků. Ale právě toto ohrožení víry, tato nepohodlná situace, že víra tvoří nezákladnější půdu mého života až do nejhlubších vrstev (jinak to není víra, ale kus mobiliáře mého života, který spočívá na jiné půdě) a současně má být nesena silou svobodného rozhodnutí mého života, tato nepohodlná situace nerozlučné jednoty (ne identity) nezávislé svobody a objektivního zakotvení, jednoty, kterou nelze adekvátně proniknout reflexí, to je situace, bez níž víra jako od Boha darovaný čin putujícího člověka vůbec nemůže existovat.

Nemáme tedy důvod toto podstatné ohrožení víry skrývat. A právě to, že se postavíme tváří v tvář tomuto ohrožení, je rysem podoby, kterou dnešní víra musí mít. To není protiklad staré, tradiční a vyzkoušené maximy, že člověk musí střežit víru před zbytečným ohrožením tak, že se vyhýbá nevěreckému prostředí, nepřátelské literatuře apod. Dnes však je otázka, nakolik je takový únik ještě možný, nebo zda se ke střežení víry nenabízí jiná taktika než za starých časů, kdy bylo duchovní klima homogenní víry a jistoty víry ještě možné, což už dnes není – takže by to bylo jen potlačením, které se může trpce vymstít, a ne moudré uhýbání nebezpečím pro víru.

Zůstaňme tedy u toho, že vystavenost, statečnost, odvaha připustit si i ve vyhocené míře toto ohrožení – patří k podobě dnešní víry. Připustit toto ohrožení zde znamená přiznat, že *jednotlivý* kněz a teolog si dnes nemůže ani sám pro sebe opatřit pozitivní, přímý, všestranný a „vědecky“ objektivně dostatečný důkaz věrohodnosti křesťanského zjevení. Požadavky příslušných věd jsou příliš vysoké, metody příliš komplikované a obtížné. Toto dnešku přiměřené vědecké zdůvodnění může pro sebe stejně málo vyžadovat jako ostatní křesťané, kteří přesto mohou věřit. Racionální fundamentální teologie musí proto vedle své stále platné úlohy rozvinout také globální, nepřímé zdůvodnění víry, které by ozřejmilo, proč může člověk racionálně odpovědně věřit, ačkoli není schopen prozkoumat si pro sebe odborně všechny problémy filosofie, náboženských dějin, exegese, mezních oblastí mezi teologií a přírodními vědami, problémy, které klade direktivní a pozitivní fundamentální teologie. Ovšemže tato fundamentální teologie není nikterak dostatečně rozvinuta a její potřeba se ani neuznává.

Připustit ohrožení víry dále znamená vědomě čelit ohrožení vnitřního bohatství víry, nebezpečí, že pravá možnost realizace skutečnosti víry zmizí v praktickém životě. Jak často i my kněží v tomto ohledu nahrazujeme pravou víru teologickou a pastorační rutinou. Nakolik je naše víra skutečně v nebezpečí, stejně jako u laiků, že bude ve skutečnosti jen tenkou ideologickou nadstavbou nad propastí radikálně profánního života a jeho chápání? Proč si to neuvědomujeme? Proč je i v tomto ohledu tolik potlačování a „oficiálního“ pokrytectví? Je-li víra Božím mocným činem v nás, pak neohrožujeme víru ani v sobě ani v jiných tím, že se modlíme a vyznáváme: „Pane, věřím, pomoz mé nevěře!“ Když připouštíme, že vposledku ne my, náš vtip a naše teologie chrání naši víru před ohrožením, ale Bůh. Připustit pravé ohrožení víry není jistě celý lék pro slabou víru, ale nutný začátek takového léčení. Pouze ten, kdo má jen sebe a svou vlastní sílu, se musí tvářit jako neporazitelný. My křesťané takový postoj nepotřebujeme, protože máme Boha: jeho síla je mocná, ale právě v naší

slabosti, i ve slabosti naší víry, pokud tuto slabost pokorně přijmeme a netváříme se, že my sami jsme silní.

Připustit ohrožení víry konečně znamená vědět a živě zakoušet, že záchrana přichází právě z nebezpečí.

Skutečně: vlastní nebezpečí a ohrožení víry přichází k dnešnímu člověku nejhluběji ne z partikulárních intelektuálních těžkostí přírodovědného, exegetického, nábožensko–historického typu, atd., jak tomu bylo – alespoň na reflektované rovině – u lidí posledních století. Dnes nejsou v nebezpečí jednotlivé věty víry ve spoustě jiných přesvědčení, ale *víra vůbec*, sama schopnost věření, schopnost realizovat vůbec nějaké jednoznačné, ucelené, náročné přesvědčení a dopřát mu, aby získalo moc v celém životě. Prázdnota vůbec, smrtící ztráta smyslu, metafyzická únava, zdánlivě nezadržitelný vnitřní rozpad, bezmoc ducha vůči silám těla, násilí a smrti, nesmyslná krutost dějin, trvalé podrobení bezmocné pravdy brutalitou tzv. skutečnosti, pohlcení každodenním shonem, bezprostřední zkušenost nepřekonatelného, protikladného pluralismu světových názorů, obecná zkušenost napětí mezi formulacemi víry a skutečnosti víry, zkušenost, že se opravdu a čestně připouští, že formulace víry pocházejí z duchovního světa, který už není bezprostředně náš – to jsou hrozby pro dnešní víru jako celek.

Jestliže si to však připustíme, jestliže sami v sobě odkryjeme náhražky významu života a analgetika životního strachu, jestliže skutečně připustíme svou křehkost a vystavíme se smrtelně hrozivé prázdnotě života, radikálněji než nejradikálnější skeptikové, s menšími iluzemi než nejtvrďší pozitivisté, pak si sice připouštíme ohrožení naší víry, ale teprve tím jsme získali půdu, na níž může víra v dnes jedině možné podobě stát. Protože víra je dnes pravá teprve tehdy, když věříme tváří v tvář této situaci; je to absolutní odpověď smyslu, jež se takto vyjevuje teprve tam, kde se absolutně klade otázka po smyslu, kde tedy nic není předem (jak tomu bylo u přednietzscheovského měšťanstva v 19. stol.) a každopádně jasné, smysluplné a nediskutabilní. Neboť jen tváří v tvář této radikalizované situaci vysvitne člověku zcela a zřetelně, že on a svět nejsou Bůh a nemají tedy sami ze sebe numinózní lesk, z něhož bychom se mohli uklidněně a blaženě těšit. Jenom tak člověk zakusí, že Bůh je Bůh, neuchopitelné tajemství, jemuž se člověk musí radikálně vydat. A tam teprve začíná křesťanství a tam také končí, když současně pochopíme, že toto tajemství je odpouštějící, sebesdělující Boží blízkost. Ale v milosti a v křesťanském poselství to zakusíme teprve tehdy, když si bezednou propast života uměle nezakrýváme, jak to pohané i křesťané, křesťané i pohané (všichni jsme hříšníci) rádi činí, když tedy toto nebezpečí odvážně přestojíme v jeho bezednosti a úzkosti, aby se nám mohla zjevit záchrana, přirozeně záchrana od Boha samého.

Nakonec tuto víru znovu slavnostně potvrďme a chvalme: víru našich otců i našeho vlastního života, víru, která byla od počátku a v dějinách člověka a jeho spásy se stále více probouzela, až našla absolutní jednotu v Ježíši Kristu, jednotu Božího slova a lidského slyšení, skutečnosti a výpovědi o ní, zaslíbení a naplnění; víru církve, víru, v níž se blaženě setkává nejvnitřnější milost i přísné slovo úřadu zvenčí; víru, která je jednoduchá, protože říká Jedno, to Nejneuvěřitelnější, v níž samotné můžeme zažít, že Bůh je Bůh: věčné tajemství, jež se nám dává v nejradikálnější bezprostřednosti, kterou zachycujeme zkušeností milosti ve své vlastní existenci

a v Ježíši ji tělesně spatřujeme v dějinách; víru, která je největším břemenem i vznášivou lehkostí našeho života, čistou Boží milostí v naší nejvlastnější svobodě; víru, kterou vyznává a zvěstuje naše ubohé koktání. Zvěstuje ji tak, že Bůh své heraldy podle svého definitivního slova v Kristu nenechá definitivně vypadnout ze své pravdy, navzdory lidské hlouposti, malosti ducha a srdce, rozdrobenosti dějin; milující víru, která nás ospravedlňuje, která nám má být silou života a strážcem našeho umírání; víru, která možná zvítězila i tam, kde se člověk domnívá, že nevěří; víru, která nám nikdy není dána tak, abychom si ji nemuseli denně znova vyprošovat v pokušení a modlitbě, protože zůstává Boží milostí, a my, vyznáváme-li svou víru, stojíme v ní pokorně, protože sami ze sebe jsme zbabělí, slabí, slepí, malověrní nebo nevěřící.

Bratři, skončeme v tichu, abychom Boží slovo, tiché a přece tak mocné, v sobě nepřehlušili hlučným a slabým lidským slovem. Řekněme si: Pane, pomoz mé nevěře, dej mi milost víry v Ježíše Krista, našeho Pána, jeho evangelium a jeho zachraňující milost.

Karl Rahner (1962) (Část meditační promluvy)